

Lasten kaltoinkohtelu lastensuojelun sijaishuollossa ja siihen puuttuminen

Minna Niskakoski, 0505149

Kandidaatintutkielma

SSOS1203, 10 op

Kevät 2021

Lapin Yliopisto

Sosiaalityö

Tarja Orjasniemi

miniskak@ulapland.fi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Lasten kokema kaltoinkohtelu sijaishuollossa	3
2.1 Kaltoinkohtelu ilmiönä	3
2.2 Fyysisen, seksuaalisen ja henkisen väkivallan kokemukset sijaishuollossa	6
2.3 Rakenteellinen väkivalta sijaishuollossa	10
3 Kaltoinkohteluun puuttuminen.....	14
3.1 Sijaishuollon valvonta ja lapsen oikeusturvakeinot	14
3.2 Kaltoinkohtelun ilmitulo.....	17
4 Pohdinta	20
5 Lähteet	23

1 Johdanto

Eduskunnan oikeusasiamiehen ennalta ilmoittamaton tarkastus vuonna 2018 Muhoksella sijaitsevaan koulukoti Pohjolaan toi esiin monia epäkohtia ja lapsen oikeuksia vastaan olevia toimintatapoja. Eduskunnan oikeusasiamiehen pöytäkirjassa ”Pohjolakodin tarkastuksessa” sijoitetut lapset kuvaavat Pohjolankodin olevan kuin vankila. Lapsiin on kohdistettu sellaisia rajoitustoimenpiteitä, jotka eivät ole lastensuojelulain (417/2017) mukaisia. Ohjaajat ovat kohdistaneet lapsiin mielivaltaisia ja alistavia käytäntöjä. Lapset ovat kokeneet, että heitä on nöyryytetty ja heidän yksityisyyttään loukattu. (EOAK/1353/2018.) Koulukoti Pohjolan tapahtumat eivät ole ainoata laatuaan. Vastaväenlaisia tapahtumia on raportoitu myös esimerkiksi vuonna 2018 Loikalan erityislastensuojeluyksikön kartanosta (EOAK/5377/2018) ja Haukiputaan Jussin kodista (EOAK/4099/2018).

Tehdyt kansainväliset tutkimukset ovat antaneet myös viitteitä, siitä ettei sijaishuolto välttämättä takaa lapselle turvallisuutta (Brodie & Pearce 2017), vaan sijaishuolto voi altistaa lasta väärinkäytökselle ja laiminlyönnille (Uliando & Mellor 2012). Tutkimusta ja luotettavaa näyttöä sijaishuollon kaltoinkohtelusta on olemassa rajoitetusti (Ellonen & Pösö 2010; Uliando & Mellor 2012; Biehal 2014), vaikka sijaishuollon laitoksissa tapahtuva lasten väärinkäyttö on ilmiönä tunnustettu (Sherr ym. 2017, 50). Tehdyistä tutkimuksista iso osa on tehty Yhdysvalloissa (Biehal 2014, 49). Suomessa aiheesta löytyy niukasti tutkimusta. Eri maiden lastensuojelujärjestelmät voivat poiketa toisistaan merkittävästi. Tämän vuoksi kansainvälisten tutkimustulosten siirtäminen Suomen sijaishuollon kuvaksi ei ole täysin ongelmaton. (Pösö ym.2020, 439.)

Aihetta on tärkeä tutkia, sillä esimerkiksi lapsen tai nuoren kokema väkivalta lastensuojelun sijaishuollossa on vastoin lapsen oikeuksia ja lastensuojelun sijaishuollon tarkoitusta (Pösö ym. 2019, 439). Sijaishuollossa asuvat lapset ovat myös haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä (Uliando & Mellor 2012, 2281). Sijaishuollossa olevat lapset tulevat vaikeista olosuhteista ja heillä voi olla erityisiä henkilökohtaisia ongelmia (Räty 2015, 562). On tärkeää tietää, pystyykö lastensuojelujärjestelmä takaamaan lapsille turvallisen ympäristön sijaishuollossa (Ellonen & Pösö 2010, 35). Useat tutkimukset ovat

osoittaneet, että sijaishuollossa kohdattu kaltoinkohtelu voi johtaa moniin mielenterveydellisiin ongelmiin (Lueger-Schuster ym. 2018; Alan ym. 2019).

Vuoden 2019 aikana Suomessa kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna miltei 19 000 lasta ja nuorta. Vuodesta 2018 sijoitettujen lasten määrä nousi noin kaksi prosenttia. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020.) Lastensuojelunlain (13.4.2007/417) luvun yhdeksän mukaan lapselle on järjestettävä sijaishuolto, jos lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut puutteellisten kasvuolosuhteiden tai huolenpidon takia tai lapsen terveys ja kehitys on vakavasti vaarassa lapsen oman käyttäytymisen vuoksi. Sijoitus edellyttää myös, että avohuollon toimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon järjestäminen on lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulain 55 § ja 56 § mukaan lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon tai lastensuojelulaitoksiin. Lastensuojelulaitoksella tarkoitetaan lastenkoteja, koulukoteja ja muita näihin rinnastettavissa olevia lastensuojelulaitoksia. Tässä tutkielmassa tarkastelen kaltoinkohtelua perhehoidossa ja laitoshuollossa. Tutkielmassani tarkastelen sijaishuollon ammattilaisten kohdistamaa kaltoinkohtelua lapsiin. Sijaishuollon aikana lapset voivat kokea kaltoinkohtelua myös omien sukulaistensa tapaamisissa sekä sijaisperheen sukulaisten ja sijaishuollon muiden lasten tekemänä (Biehal 2014, 58). Tarkastelen kaltoinkohtelua sijaishuollon ympäristössä, vaikka sijoitettuna oleva nuori voi altistua kaltoinkohtelulle esimerkiksi ollessaan luvatta pois sijaishuoltopaikastaan (Kervinen & Ollus 2019, 43).

Tutkielmassani tarkastelen millaista kaltoinkohtelua lapsi voi sijaishuoltopaikassaan kohdata. Tutkielmassani pyrin hahmottamaan, kuinka yleistä kaltoinkohtelua sijaishuollossa on. Tutkielman toisena kokonaisuutena pyrin tarkastelemaan, kuinka mahdolliseen kaltoinkohteluun sijaishuollossa voidaan puuttua.

Tutkimuskysymykseni tutkielmassa on:

- 1 Millaista kaltoinkohtelua lapsi voi kohdata lastensuojelun sijaishuollossa?
- 2 Kuinka mahdolliseen kaltoinkohtelu tilanteeseen voidaan puuttua?

Aloitan tämän kandidaatintutkielman kartoittamalla kaltoinkohtelua ilmiönä sijaishuollossa. Tarkastelen riskitekijöitä, jotka voivat alistaa lasta kaltoinkohtelulle sijaishuollossa ja tuon esiin kaltoinkohtelun vaikutuksia lapsen myöhempään elämään. Tuon myös esiin, miksi kaltoinkohtelu sijaishuollossa ei välttämättä tule läheskään aina esiin. Tämän jälkeen lähdän tarkastelemaan lasten kokemuksia fyysisestä, seksuaalisesta ja henkisestä väkivallasta sijaishuollossa. Pyrin tuomaan esiin, kuinka yleisiä nämä kaltoinkohtelun muodot ovat sijaishuollossa. Tämän kokonaisuuden loppuksi tarkastelen rakenteellista väkivaltaa sijoituspaikan vaihdosten, työntekijän vaihtuvuuden ja laitosten rajoitustoimenpiteiden näkökulmasta. Tutkielman toisessa osassa tarkastelen, kuinka mahdolliseen kaltoinkohteluun sijaishuollossa on puututtu. Avaan ensin sijaishuollon valvontaa ja tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kaltoinkohtelun ilmi tulemistä. Tutkielman loppuksi kerään ajatuksiani kokoavaksi pohdinnaksi.

2 Lasten kokema kaltoinkohtelu sijaishuollossa

2.1 Kaltoinkohtelu ilmiönä

Maailman terveysjärjestö (WHO) on kuvailut kaltoinkohtelun käsitteen sisältävän kaiken sellaisen negatiivisen tekemisen lasta kohtaan, joista seuraa vaaraa lapsen kehitykselle, terveydelle, elämälle tai ihmisarvolle suhteessa, jossa kyse on luottamuksesta, vastuusta tai vallasta (WHO 2020). Kaltoinkohtelu voidaan nähdä yläkäsitteenä, joka sisältää lapseen kohdistuvan kielteisen tekemisen eri muodot (Paavilainen & Pösö 2003, 13). Kaltoinkohtelun alatyyppejä ovat emotionaalinen väärinkäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö, fyysinen väkivalta ja laiminlyönti (Butchart ym. 2006, 7; Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 14). Tutkielmassani ymmärrän kaltoinkohtelun lisäksi rakenteellisena väkivaltana.

Yleisimmäksi kaltoinkohtelun muodoksi sijaishuollossa on esitetty henkistä kaltoinkohtelua. On todennäköistä, että sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeva lapsi kohtaa monia kaltoinkohtelun tyyppisiä. On tullut esiin, että sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneista

lapsista, jopa 92 prosenttia on kertonut useista kaltoinkohtelun muodoista. (Gabrielli ym. 2017, 104–106.)

Kansainvälisissä tutkimuksissa on tunnistettu joitakin riskitekijöitä, jotka voivat altistaa lasta kaltoinkohtelulle sijaishuollossa. On tunnistettu, että nuoremmat lapset ovat alttiimpia hyväksikäytöille ja pojat alttiimpia ankarille rangaistuksille (Sherr ym. 2017, 50). Suurimassa riskissä kokea kaltoinkohtelua sijaishuollossa ovat nuoret 6–10-vuotiaat lapset, tytöt ja tummaihoiset lapset (Font 2015, 251). Myös Amerikan intiaaneilla on korkeampi riski kohdata kaltoinkohtelua sijaishuollon järjestelmissä (Landers ym. 2021). Nuoret, joilla on ennen sijoitustaan kokemuksia laiminlyönnistä ja fyysisestä väkivallasta on isompi riski kokea hyväksikäyttöä myös sijaishuollon aikana. Sijoitus useissa sijaishuollon yksiköissä voi myös lisätä riskiä kaltoinkohtelulle, sillä nuoret ovat kohdanneet monia sijaishuollon työntekijöitä. (Katz ym. 2016, 45–46.) On kuitenkin myös tutkimuksia, joissa esimerkiksi nuorten kohtaamaan fyysisen väkivaltaan sijaishuollossa ei vaikuttanut ikä, etnisyys tai koulutus (Euser ym. 2013a). Riskitekijät, jotka voivat altistaa lasta kaltoinkohtelulle sijaishuollossa liittyvät lapsen ikään, sukupuoleen, taustaan ja etnisyyteen.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tunnistanut selvityksessään vuosien 1937–1983 aikana tapahtuneista lastensuojelun sijaishuollon kaltoinkohteluista viisi riskitekijää, jotka voivat altistaa lasta kaltoinkohtelulle sijaishuollossa. Ensimmäinen riskitekijä liittyy talouteen ja rahaan. Perhesijoitusta on suosittu sosiaalilautakunnissa sen edullisuuden vuoksi. Sijoitusperheiden valvonta on osoittautunut haastatteluaineistossa kuitenkin heikoksi ja tehottomaksi. Toinen riskitekijä on valvonnan heikkous. Selvityksessä nousee esiin, kuinka lastensuojelulain mukaiset ohjeet sijaishuollon valvonnasta jätettiin huomioimatta tai ne ohitettiin täysin. Kolmanneksi riskitekijäksi selvityksessä nousee sijoituspaikkojen sijainti. Sijaishuoltoapaikat sijaistivat selvityksessä usein maaseudulla, joka mahdollisti sijaishuoltoapaikan eristäytymisen. Neljäntenä riskinä nousee esiin resurssien ja henkilökunnan koulutuksen puute. Viimeisenä riskitekijänä selvityksessä nousee esiin tiedontuotannon puute lastensuojelussa. Viranomaistahoilla ei välttämättä ollut tietoa lapsien määrästä, heidän sijaishuoltoapaikkojen vaihdoksista tai sijaishuoltoapaikan ongelmista. (Hytönen ym. 2016, 167–169.) Lastensuojelujärjestelmä Suomessa on muuttunut vuosien 1937–1983 jälkeen merkittävästi. Näiden riskitekijöiden huomioon ottaminen on kuitenkin tärkeää myös tämän päivän lastensuojelun sijaishuollossa. Erityisesti

huomiota tulee kiinnittää sijaishuollon valvontaan sekä resurssien ja henkilökunnan koulutuksen puutteeseen.

Kaltoinkohtelun vaikutuksista lapsen myöhempään elämään on noussut esiin monia negatiivisia asioita kaltoinkohtelun historiaa koskevissa tutkimuksissa. Skotlantilaisen tutkimuksen mukaan kaltoinkohdelluilla lapsilla on myöhemmässä elämässään suuri todennäköisyys mielenterveydenongelmiin kuten traumaperäiseen stressihäiriöön ja masenukseen. Lähes kaikille tutkimukseen osallistuneille psykososiaalinen sopeutuminen on ollut vaikeaa. Tämä on tullut esiin esimerkiksi vaikeutena luottaa muihin ihmisiin ja työuran ongelmina. (Alan ym. 2019.) Suomalainen menneisyys -selvitys lastensuojelun sijaishuollon kaltoinkohtelusta tukee tämän tutkimuksen tuloksia. Selvityksessä nousee esiin, että suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneista on mielenterveys – ja päihdeongelmia ja vaikeuksia luottaa muihin ihmisiin myöhemmässä elämässä. (Hytönen ym. 2016, 149–151.) Itävaltalainen tutkimus on tarkastellut sijaishuollon laitoshuollon lasten kaltoinkohtelua ja vertaillut ryhmään lapsia, jotka ovat olleet alttiita kaltoinkohtelulle omissa perheissään. Tutkimus on nostanut esiin, että sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneilla on huomattavasti korkeampi esiintyvyys mielenterveyshäiriöissä kuin vertailuryhmällä. (Lueger-Schuster ym. 2018.)

Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohteluiden määrien arvioiminen on vaikeaa, sillä haavoittuvassa asemassa olevien lasten kokeman kaltoinkohtelun raportoinnissa on monia esteitä. Tällaisia esteitä ovat esimerkiksi raportointimenettelyn vaikeus, kaltoinkohtelun määrittely ja tiedon yhteen kerääminen, joita ei ole kirjattu yhdenmukaisesti. (Uliando & Mellor 2012, 2285.) Sijaishuollon tutkimiseen liittyy lisäksi monia erityisiä metodologisia ja käsitteellisiä haasteita (Pösö ym. 2020, 439). Kaltoinkohtelun määrien arvioimiseen voi myös vaikuttaa se, että sijaishuollossa olevat lapset voivat esittää valheellisia väitteitä kaltoinkohtelusta toivoen, että se mahdollistaisi heidän paluunsa kotiin. Osa kaltoinkohtelua sijaishuollossa kokevista voi hyväksyä kaltoinkohtelun normaaliina asiana. Kaltoinkohtelua sijaishuollossa kokevista nuorista kaikkia ei välttämättä kuulla asiasta. (Biehal 2014, 48–58.) Nuori voi myös jättää kertomatta rehellisesti sijaisvanhemman toiminnasta ajatellen, että se voi johtaa uuteen kotiin muuttamiseen. Lapsien aiemmat kokemukset kaltoinkohtelusta voivat vaikuttaa siihen, että lapsi ei luota aikuisiin ja näin ollen ei halua kertoa kokemuksistaan. (Baker ym. 2013, 245–246.) Sijoitetut lapset eivät välttämättä tunnista kaikkia tekoja väkivaltaisiksi esimerkiksi

sijaishuollon väkivaltaisen kulttuurin tai omien henkilökohtaisten kokemusten vuoksi. Sijoitetuilla lapsilla voisi olla korkeampi kynnys tunnistaa väkivaltaisia tekoja kuin kotona asuvilla lapsilla. Tämä voi vaikuttaa siihen, että kaikkia väkivaltakokemuksia sijaishuollossa ei raportoida. (Ellonen & Pösö 2010, 24.) Lastenkodissa työskentelevien henkilöiden voi olla vaikea kuvitella, että oma kollega tai johtaja voisi olla mahdollinen väärinkäyttäjä (Horwath 2000, 189). Tämä voi osaltaan myös vaikuttaa siihen, ettei mahdollista kaltoinkohtelua tunnisteta. Vertaillen virallisia raportteja lasten kokemasta kaltoinkohtelusta sijaishuollossa lapsien omiin kokemuksiin on noussut esiin, että virallisten raporttien ja lasten itsearviointien välillä on merkittäviä eroja. Nuorilla on merkittävästi enemmän kokemuksia kaltoinkohtelusta sijaishuollossa kuin viralliset raportit antavat ymmärtää. (Havlicek & Courtney 2015.)

Tutkimuksissa on noussut esiin, että perhehoitoon verrattuna laitoshuollossa asuvilla nuorilla on suurempi riski kohdata seksuaalista hyväksikäyttöä (Euser ym. 2013b) ja fyysisistä hyväksikäyttöä. Laitoshuollon ja perhehoidon väliseen eroon kokea kaltoinkohtelua voi vaikuttaa se, että laitoshuollossa työntekijät työskentelevät työvuoroissa ja vaihtuvat usein. Tämä voi vaikuttaa työntekijän ja lapsen välisen suhteen syntymiseen ja kehittymiseen. Laitoshuollossa voi asua monia vaikeasti käyttäytyviä lapsia ja työntekijöillä ei välttämättä ole tarpeeksi koulutusta vastata lasten haastavaan käyttäytymiseen. (Euser ym. 2013a, 68.)

2.2 Fyysisen, seksuaalisen ja henkisen väkivallan kokemukset sijaishuollossa

Fyysisessä väkivallassa lapselle aiheutuu kipua sekä muita fyysisiä oireita ja vammoja. Fyysisen väkivallan muotoja ovat esimerkiksi tukasta kiskominen, kuristaminen, lyöminen ja potkiminen. Fyysisellä väkivallalla voi olla vaikutusta lapsen itsetunnon kehittymiseen. Fyysinen väkivalta voi herättää lapsessa pelon, epäluottamuksen ja vihan tunteita. (Paavilainen & Pösö 2003, 14.) Noora Ellonen & Tarja Pösö (2010, 36–39) ovat tutkineet lastensuojelun sijaishuollon lasten ja nuorten väkivallan kokemuksia. Tutkimuksessa on keskitytty tarkastelemaan lasten henkisen ja fyysisen väkivallan kokemuksia ja kokemuksia on vertailtu sijoitettujen lasten ja kotona asuvien lasten kesken. Tutkimuksessa nousee esiin, että sijaishuollossa olevat lapset ovat raportoineet vähemmän väkivallan kokemuksia kuin ei sijaishuollossa asuvat lapset. Aineistona on käytetty vuoden

2008 lapsiuhritutkimusta, johon vastasi 13 459 lasta. Heistä 223 ilmoittaa asuneensa tai asuvansa lastensuojelun sijaishuollossa. Joka kymmenes lapsi kertoo fyysisen väkivallan kokemuksista sijaishuollossa. Kotona asuvista lapsista joka viides kertoo fyysisen väkivallan kokemuksista. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että sijaisperheessä asuvat lapset kokevat hieman enemmän väkivaltaa kuin laitoksessa asuvat lapset. Tuloksissa nousee esiin, että pidempään sijoitettuna olleet lapset ilmoittavat enemmän väkivallan kokemuksia kuin lyhyemmän aikaa sijoitettuna olleet lapset.

Vuonna 2019 on toteutettu osana kouluterveyskyselyä tutkimus, joka tarkastelee sijoitettujen lasten hyvinvointi- ja palvelukokemuksia. Kyselyyn vastanneet lapset ja nuoret olivat perusopetuksen 4. 5, ja 8. 9. luokan oppilaita sekä toisen asteen ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoita. Tutkimuksessa nousee esiin, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret ovat vähemmän tyytyväisiä elämäänsä kuin muulla tavoin asuvat ikätoverit. Tutkimuksessa tarkastellaan myös väkivallan kokemuksia. Sijaishuollon aikuisen tai sijaisperheen vanhemman tekemää fyysistä tai henkistä väkivaltaa tai seksuaalista häirintää kokee sijoitetuista nuorista noin 3–4 prosenttia. (Ikonen ym. 2020, 1, 13, 22.)

Tutkittaessa sijoitettujen lasten hyvinvointiin ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia on lasten haastatteluissa noussut esiin asioita, jotka aiheuttavat lapsille turvattomuuden tunnetta sijaishuollossa. Turvattomuuden tunteita on syntynyt esimerkiksi sijaishuoltopaikan aikuisten epäoikeudenmukaisesta ja ei-ammattillisesta käyttäytymisestä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret tuovat haastatteluissa kokemuksiaan esiin. Eräs nuori kertoo, että rajoitustoimenpiteen yhteydessä ohjaaja on käyttäytynyt väkivaltaisesti. Nuori on joutunut käymään lääkärissä näyttämässä vääntynyttä kättään. Kertomuksissa nousee esiin myös, että sijaisvanhempi on hermostunut ja vetänyt nuorta tukasta. Nuorilla on myös kokemuksia sijaishuoltopaikan aikuisten epäoikeudenmukaiseksi koetusta vallasta. Nuoret nostavat esiin kokemuksia nöyryyttämisestä ja kiusaamisesta työntekijöiden taholta. (Laakso 2019b, 35–38.)

Vuonna 2010 Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessa on noussut esiin, että joka neljännellä nuorella on kokemuksia fyysisestä hyväksikäytöstä sijaishuollossa. Tutkimuksessa pojat raportoivat enemmän fyysisen väkivallan kokemuksia kuin tytöt. Sijaisperheessä tapahtuneessa fyysisessä hyväksikäytössä tekijä on ollut 67 prosentissa tapauksista

sijaisperheen vanhempi tai muu sijaisperheen aikuinen. Laitoksessa tekijä on ollut 71 prosenttia tapauksista laitoksen työntekijä. (Euser ym. 2013a.)

Lapseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta voi tarkoittaa sukupuoliyhteyttä, sen yritystä tai lapsen kehon koskemattomuuden loukkaamista. Lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta sisältää myös lapsen johdattaminen sellaiseen seksuaalikäyttäytymiseen, joka ei vastaa lapsen kehitystasoa ja ikää. Seksuaalisen väkivaltaan kuuluu myös altistaminen seksuaalisille asioille ja ärsykkeille. Lapseen voi kohdistua seksuaalista väkivaltaa välillisesti esimerkiksi, jos lapsesta julkaistaan internetissä intiimikuva. (Paavilainen & Pösö 2003, 14–15.)

Sijaishuollossa asuvilla lapsilla, joilla on lievä älyllinen vamma, on suurempi riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Tutkimuksen mukaan lievästi vammaisista lapsista, jopa kymmenen lasta tuhannesta joutuu seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi sijaishuollossa. Lievästi älyllisesti vammaisilla lapsilla on sijaishuollossa kolminkertainen riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi verrattuna sijaishuollossa lapsiin, joilla ei ole älyllistä vammaa. Tutkimuksen kokonaistuloksissa ei ole eroteltu hyväksikäytön tekijää. Sijaishuoltolaitoksessa 55 prosenttia uhreista oli joutunut toisen sijaishuollossa asuvan lapsen hyväksikäytön kohteeksi. Loput sijaishuoltolaitoksessa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden uhrien hyväksikäyttäjät ei ollut tiedossa. Sijaisperheessä tapahtuneessa seksuaalisessa hyväksikäytössä 80 prosentissa tapauksista hyväksikäyttäjät on ollut sijaisperheen vanhempi tai muu sijaisperheessä oleva aikuinen. (Euser ym. 2016, 88–89.) Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä sijaishuollossa on tarkasteltu myös Alankomaissa. Virallisten raporttien mukaan seksuaalista hyväksikäyttöä sijaishuollossa kokee vain 0.35 prosenttia lapsista. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä itse raporteissa kertoo kuitenkin 5.8 prosenttia lapsista. Tutkimukseen osallistuneista lapsista puolet eivät ole halunneet kertoa hyväksikäytön tekijää. Lapsista, jotka kertoivat hyväksikäytön tekijän tutkimuksessa, tekijä on ollut sijaisperheen vanhempi tai muu aikuinen 27 prosenttia tapauksista. Laitoshuollossa tekijä on ollut laitoksen työntekijä 13 prosenttia tapauksista. (Euser ym. 2013b.)

Henkisellä kaltoinkohtelulla tarkoitetaan tilanteita, jossa lasta uhkaillaan, nöyrytetään, vähätellään, tehdään tahallaan naurunalaiseksi tai käyttäytyään lasta kohtaan kylmästi ja välinpitämättömästi. Henkinen kaltoinkohtelu voi vaarantaa lapsen henkistä kehitystä ja hyvinvointia. Henkinen kaltoinkohtelu on aina mukana fyysisen ja seksuaalisen

väkivallan kokemuksissa. Lapsi voi kuitenkin joutua pelkästään henkisen kaltoinkohtelun uhriksi ilman fyysisen väkivallan uhkaa. (Paavilainen & Pösö 2003, 14.) Ammatillaiset eivät välttämättä tunnista sijaishuollossa esiintyvää emotionaalista väärinkäyttöä (Biehal 2014, 57). Emotionaalista väärinkäyttöä on vaikea tunnistaa fyysiseen tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön verrattuna. On olemassa virheellisiä käsityksiä siitä, että henkinen kaltoinkohtelu ei ole niin vakavaa kuin fyysinen tai seksuaalinen hyväksikäyttö. (Hornor 2012, 436.) Emotionaalisella väärinkäytöllä voi kuitenkin olla vakavia vaikutuksia lapsen fyysiseen ja henkiseen kehitykseen sekä moraaliseen ja sosiaaliseen kehitykseen (Butchart ym. 2006, 10).

Lastensuojelun sijaishuollon lasten ja nuorten henkisen väkivallan kokemuksia tarkastellessa lapsiuhritutkimuksen aineiston perusteella, 42 prosenttia tutkimukseen osallistuneista sijoitetuista lapsista kertoo henkisen väkivallan kokemuksista. Tutkimuksessa vertaillaan tuloksia kotona asuviin lapsiin, joilla kokemuksia henkisestä väkivallasta on yli puolella. Tutkimuksen tulokset nostavat esiin, että laitoksissa koetaan enemmän henkistä väkivaltaa kuin sijaisperheissä. Henkisen väkivallan kokemuksia on sijaisperheessä asuvilla 55 prosentilla ja laitoksessa asuvilla 64 prosentilla. Tulosten mukaan henkistä väkivaltaa sijaishuollossa kokevat enemmän yli puoli vuotta sijoitettuna olleet lapset. Sijaishuollon lasten kokemuksia henkisestä väkivallasta vertaillen kotona asuvien lasten kokemuksiin, lapset kokevat vähemmän väkivaltaa sijaishuollossa kuin kotikasvatuksessa. (Pösö & Ellonen 2010, 38–39.) Amerikkalaistutkimus on tunnistanut, että miltei joka neljännellä nuorella on henkisen väkivallan kokemuksista sijaishuollon vanhemman tekemänä (Baker ym. 2013, 235).

Englantilaistutkimus on tarkastellut adoptoitujen lasten haitallisia varhaiskasvatuskokemuksia, kun he ovat olleet sijoitettuna ennen adoptointiaan. Pieni osa sijoitetuista lapsista on adoptoitu perheeseen. Tutkimuksessa on haastateltu adoptiovanhempia, joiden vanhemmuus on haasteellista lapsen käyttäytymisen vuoksi. Adoptiovanhemmat tuovat esiin, että ennen adoptiota, sijoitetulla lapsella on ollut haitallisia kasvatuskokemuksia sijaishuollossa. Tutkimuksessa on haastateltu 86 adoptiovanhempaa. Miltei puolella tutkimukseen osallistuneista adoptiovanhemmista oli vakavia epäilyjä adoptiolapsensa sijoitusajan hoidon laadusta. Adoptiovanhemmista 14 prosenttia uskoi lapsen kohdanneen laiminlyöntiä ja väärinkäyttöä sijaishuollossa. Paikallisten viranomaisten toimesta vain muutamassa tapauksessa lapsi oli poistettu sijaishuoltopaikasta hoidon laadun

vuoksi. Adoptiovanhemmat tuovat kuitenkin esiin, kuinka sosiaalityöntekijät ovat kertooneet heille epäsuorasti, että lapsen sijoituksen aikana saama hoito ei ole ollut tyydyttävää. Osa tutkimukseen osallistuneista adoptiovanhemmista nostaa esiin, kuinka lapsesta sijaishuollossa huolehtivien sijaishuoltajan antama fyysinen hoito on voinut olla riittävää, mutta henkinen kohtelu lasta kohtaan ollut hyvin kylmää ja kliinistä. Adoptiovanhemmat nostavat esiin, kuinka lapsia ei esimerkiksi halattu tai lapset eivät saaneet istua sijaisvanhemman sylissä. (Meakings & Selwyn 2016, 512–513.)

Huostaanotettujen lasten seurantatutkimuksessa nousee esiin, kuinka tutkimukseen osallistuneista 97 lapsesta, sosiaalityöntekijät kertovat kahdenkymmenen kohdalla väkivallasta lasta kohtaan tai sen epäilystä. Lapsilla on kokemuksia fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta, alistamisesta sekä kohtuuttomista rangaistuksista. Sosiaalityöntekijöillä oli myös epäilyksiä lasten kohtaamasta emotionaalisesta laiminlyönnistä. (Eronen 2013, 60–61.)

2.3 Rakenteellinen väkivalta sijaishuollossa

Sijaishuoltoon voi liittyä myös rakenteellista väkivaltaa, joka ilmenee päätöksenteossa ja sijoituksen laadussa (Pösö ym. 2020, 440). Esimerkiksi koulukodissa asuvilla nuorilla rakenteellisen väkivallan kokemuksia on syntynyt tilanteissa, jossa nuorille annettiin katteettomia lupauksia. Nämä lupaukset ovat liittyneet esimerkiksi sijoituksen kestoon. Rakenteellisen väkivallan kokemuksia on syntynyt myös tilanteissa, jossa nuoren tulevaisuutta ei ole suunniteltu yhtään. (Pekkarinen 2017, 194.) Tarkastelen tässä tutkielmassa rakenteellista väkivaltaa sijaishuoltopaikan vaihtuvuuden ja lastensuojelun työntekijöiden vaihtuvuuden sekä väärinkäytettyjen rajoitustoimenpiteiden ja laitosten omien sääntöjen näkökulmasta.

Sijoitetuista yläkouluikäisistä 24 prosentilla on koko elämänsä aikana ollut vähintään neljä eri sijoituspaikkaa (Ikonen ym. 2020, 36). Sijoitettujen lasten ihmissuhteisiin syntyy sijoittamisen ja huostaanoton myötä katkoksia. Lapsen siirtäminen sijaishuoltopaikasta toiseen vaarantaa lapsen mahdollisuuden luoda heitä hoitaviin aikuisiin turvallista kiintymyssuhdetta. Lapsi voi jäädä ajelehtimaan eri sijoituspaikkojen välille tietämättä mihin hän kuuluu. (Sinkkonen 2012, 276.) Lapsen sijaishuoltopaikan vaihtumisen taustalla

voi olla monia syitä kuten lapsen haasteellinen käyttäytyminen, lapsen ja sijaishuolto-paikan aikuisten välisen suhteen ongelmat, organisatoriset tekijät ja yllättävät muutokset elämäntilanteissa (Laakso 2019a, 6). Tuija Eronen ja Riitta Laakso (2017, 151) ovat tutkineet sijaishuollon vaativia tilanteita. Tutkimuksessaan he nostavat esiin järjestelmän tuottaman traumatisoitumisen. Tällä viitataan siihen, ettei sijoitetulle lapselle pystytä mahdollistamaan pysyvyyttä ja turvallisuutta vaan lastensuojelujärjestelmän toimenpiteet alistavat lapsen useille sijoituspaikoille, irrallisuudelle ja ihmissuhteiden katkeamiselle.

Sijoitetun lapsen muuttaessa sijaishuollon perhehoitoon tai laitoshuoltoon, se edellyttää lapselta sopeutumista uuteen ympäristöön ja uusien suhteiden luomista hänestä huolehtiviin ihmisiin. Sijaishuoltopaikan vaihtuminen useita kertoja ei luo nuorelle pysyvyyden tai kuuluvuuden tunnetta. Sijaishuoltopaikan vaihdon myötä suhteet heistä huolta pitäviin aikuisiin katkeavat. Tämä voi pahimmillaan johtaa siihen, että nuori haluaa pitää aikuiset loitolla ja etäällä jottei häneen sattuisi jälleen. Yhteydenpidon pitäminen entisiin sijaishuoltopaikan aikuisiin on usein lapsen vastuulla. Lapsi voi pyrkiä pitämään yhteyttä edellisten sijaishuoltopaikkojen aikuisiin esimerkiksi sosiaalisen median kautta. Sijoituspaikan jatkuva vaihtuminen edellyttää nuorelta jatkuvaa sopeutumiskykyä. (Skoog ym. 2014, 1888–1897.)

Kai Alhanen on vuonna 2014 tutkimuksessaan tunnistanut lastensuojelujärjestelmän yhdeksi laaja-alaiseksi uhkatekijäksi työntekijöiden vaihtuvuuden. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Suuri vaihtuvuus on myös muiden lastensuojelun ammattiryhmien kuten laitosten henkilökunnan ja sosiaaliohjaajien ongelma. Työntekijöiden vaihtuminen voi heikentää asiakkaan luottamusta työntekijää kohtaan. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat keskusteluissa tuoneet esiin, että omien asioiden kertominen uudelle työntekijälle kerta toisensa jälkeen on epämiellyttävää ja raskasta. Nuorten kokemuksissa nousee esiin, että työntekijöiden vaihtuvuus voi johtaa vastakainasetteluun asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä. (Alhanen 2014, 51–53.) Tuija Eronen seurantatutkimukseen huostaanotettujen lasten institutionaalista poluista vuonna 2013 osallistuneista nuorista 16 prosentilla on ollut enemmän kuin neljä asiaansa vastaavaa sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijöiden tiheä vaihtuminen vaatii myös sijaisvanhemmilta jatkuvasti oman yksityisyyden avaamista. Näin ollen luottamuksellisen suhteen rakentaminen sijaisvanhemman kanssa ei ole myöskään

sosiaalityöntekijänkään näkökulmasta helppoa. (Eronen & Laakso 2017.) Sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikan ja asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vaihtuminen on rakenteellinen ongelma, joka vaarantaa lapsen turvallisten ihmissuhteiden ja pysyvyyden tunteen syntymisen. Jatkuvat muutokset vaativat sijoitetulta lapselta jatkuvaa sopeutumista uusiin työntekijöihin, ihmissuhteisiin ja kasvuympäristöön.

Lastensuojelun sijaishuollon laitoshuollossa on käytössä rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteidenkäyttö on laissa tarkkaan määritelty. Rajoitustoimenpiteet on tarkoitettu käytettäväksi vain ääritilanteissa. Ääritilanteilla tarkoitetaan sellaisia tilanteita, jossa lapsen aggressiivista, vaarantavaa käytöstä itseään ja muita kohtaan ei saada rauhoittamaan muilla tavoin. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 661.) Rajoitustoimenpiteiden soveltaminen ei kuitenkaan aina perustu lakiin (Saastamoinen 2018, 5). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulokset viittaavat, että sijoitetut lapset ja nuoret kohtaavat luvattomia rangaistustoimenpiteitä sijaishuollossa (Ikonen ym. 2020, 29). Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastukset lastensuojelun sijaishuollon yksikköihin vuonna 2018 tukevat tätä. Tarkastuksissa on noussut esiin monia lapsiin kohdistuvia mielivaltaisia ja alistavia käytäntöjä, jotka loukkaavat lasten perusoikeuksia.

Lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan lapsen esineiden ja aineiden haltuunottoa (65§), henkilötarkastusta (66§) ja henkilökatsausta (66a§), omaisuuden tarkastamista (67§), kiinnipitämistä (68§), eristämistä (70§) ja liikkumisvapauden rajoittamista (69§). Lastensuojelulaissa esiintyvät rajoitustoimenpiteet tulevat sovellettavaksi laitoshuollossa. Poikkeuksena on yhteydenpidon rajoittaminen sijaishuollon aikana. Laitoshuoltoa koskevia säännöksiä sovelletaan koulukodeissa, lastenkodeissa sekä näihin rinnastettavissa olevissa lastensuojelulaitoksissa. Säännökset koskevat myös yksityisiä lastensuojelulaitoksia. Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisiin edellytyksiin kuuluu suhteellisuusperiaate. Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain siinä määrin kuin lapsen etujen tai terveyden turvaaminen vaatii. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä on otettava aina huomioon lapsen turvallisuus ja ihmisarvon kunnioittaminen. Lapsen itsemääräämisoikeus tulee ottaa huomioon. Suhteellisuusperiaatteen lisäksi rajoitustoimenpiteitä käytettäessä tulee ottaa huomioon tarkoitussidonnaisuuden periaate. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei rajoitustoimenpiteitä tule käyttää lapsen rankaisemiseen. (Tuori & Kotkas 2016, 665–666, 676–677.)

Lastensuojelulaitoksessa käytettävien rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä tulee aina tehdä asianmukaiset kirjaukset. Kirjaukset tulee tehdä rajoitustoimenpiteen käytöstä, niiden käytön perusteista sekä kestosta. Kirjauksen tulee sisältää myös henkilö, joka on päättänyt toimenpiteestä, toteuttanut toimenpiteen ja ollut toimenpiteessä läsnä. Kirjauksiin on sisällytettävä tieto, onko lasta kuultu ennen toimenpidettä ja se mikä on lapsen oma mielipide asiasta. Kirjaukset tulee lähettää kuukauden välein lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (Tuori & Kotkas 2016, 665–666, 676–677.)

Kun lapseen kohdistetaan lain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, puututaan silloin hänen perusoikeuksiinsa kuten tahdonvapauteen, liikkumisvapauteen, omaisuuden -ja yksityisyyden suojaan (Räty 2015, 560–561). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulosten mukaan sijaishuollossa asuvien peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksännen luokan nuorista viimeisen vuoden aikana yhteydenpidon rajoittamista oli kohdannut 32 prosenttia. Kiinnipitämistä oli kokenut 26 prosenttia nuorista ja liikkumisenvapauden rajoittamista 38 prosenttia nuorista. (Ikonen ym. 2020, 27.) Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen lastensuojelun sijaishuollon laitoksissa näyttää olevan suhteellisen yleistä.

Vuoden 2018 aikana suoritettiin kymmeneen lastensuojelun sijaishuollon yksikköön tarkastus. Tarkastuksista ei kerrottu etukäteen sijaishuollon yksiköille. Tarkastusten keskeiseksi havainnoksi on noussut laitosten kasvatuskulttuuri, joka perustuu lasten runsaaseen rajoittamiseen. Laitoksilla on ollut käytössään sellaisia sääntöjä, joilla on lainvastaaisesti rajoitettu esimerkiksi lasten itsemääräämisoikeutta, sosiaalista elämää ja liikkumisen vapautta. Toiminta on ollut tietoista ja hyväksyttyä. Eduskunnan oikeusasiamiehen raporissa nousee esimerkiksi esiin laitoksen luoma sääntö siitä, että lapset eivät olleet saaneet poistua omista huoneistaan ilman lupaa. Laitoksen luomalla säännöllä on rajoitettu lapsen oikeutta liikkua vailla laillista perustetta. Tarkastuksessa ilmeni myös erään laitoksen sääntö hiljaisista ruokailuista. Laitoksella oli käytössään sääntö, jonka mukaan ruokailujen aikana lapset eivät saa kommunikoida keskenään. Hiljaisuuden piti jatkua koko ruokailutilanteen niin kauan, että kaikki olivat syöneet. Lapset alistuivat menettelyyn, koska pelkäsivät mahdollisia seurauksia. Tässä menettelyssä laitos käytti eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan laitosaltaa, joka ei perustu lakiin. Tarkastuskäynnillä ilmeni myös lapsen itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä loukkaavia käytäntöjä. Laitos esimerkiksi oli kieltänyt meikkaamisen, lävistysten ottamisen ja hiusten värjäämisen. Osalla lapsista oli kokemusta myös pukeutumisen rajoittamisesta. Laitoksen

laatimat säännöt edellä mainituista asioita, puuttuvat lapsen perusoikeuksiin. Vapaus määrätä omasta ulkonäöstä ja kehosta kuuluvat lapsen itsemääräämisoikeuteen. Myös yksityiselämän suojan mukaan ihmisellä on oikeus elää elämäänsä niin, ettei viranomaiset tai muut ulkopuoliset tahot puutu hänen elämäänsä mielivaltaisesti tai aiheuttomasti. Erään laitoksen säännöissä oli rajoitettu tyttöjen hygienia tuotteiden kuten tamponien käyttöä. Tyttöillä oli lupa käyttää tamponia vain saunomisen, uimisen ja urheilun yhteydessä. Laitoksen sääntöjen takia lapset eivät päässeet kauppaan ja näin ollen eivät saaneet itse valita millaisia hygienia tuotteita käyttävät. Kertomuksessa nousee esiin myös, että lapsia on eristetty, riisutettu ja liikkumisenvapautta rajoitettu ilman perusteltua syytä. Rajoitustoimenpiteitä on käytetty systemaattisesti ilman perusteltua syytä. (EOAK kertomus 2019, 104–110.) Lastensuojelulain (417/2007) luvun 11 mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen liittyy monia ongelmia. Rajoituksia on käytetty systemaattisesti, vaikka niiden käyttöön pitäisi aina olla yksilöity perusteltu päätös. Rajoitustoimenpiteiden ongelmien lisäksi laitoksissa on ollut käytössä omia sääntöjä, jotka ovat olleet lainvastaisia. Lapset ovat alistuneet käytäntöihin peläten seurauksia. Lapsilla ei myöskään välttämättä ole ollut tietoa mitkä käytännöistä ovat lainvastaisia.

3 Kaltoinkohteluun puuttuminen

3.1 Sijaishuollon valvonta ja lapsen oikeusturvakeinot

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimuksessa lastenoikeuksista artiklassa 3 otetaan esiin, että sopimusvaltioiden on taattava, että lapsen suojelusta ja huolenpidosta vastaavat palvelut ja laitokset noudattavat viranomaisten määräyksiä, jotka liittyvät terveyteen, turvallisuuteen, henkilökunnan sopivuuteen ja määrään sekä riittävään henkilökunnan valvontaan.

Suomessa lastensuojelun sijaishuollon valvonta on jakautunut eri toimijoille. Lastensuojelulaitosten toimintaa seuraa ja valvoo aluehallintovirasto. Aluehallintovirasto valvoo esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lupamenettelyä. Aluehallintovirasto tekee myös tarkastuskäyntejä ja ohjaa yleisesti lastensuojelulaitoksia. (Porko ym. 2018, 31.) Sijoitusta valvoo myös kunta, johon lapsi on sijoitettu ja kunta, josta lapsi on sijoitettu.

Kunnalla, joka on sijoittanut lapsen, on valvottava, että lapsen sijoitus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Sijoittaja kunnan on valvottava, että lapsi saa ne tukitoimet ja palvelut, jotka lapsi tarvitsee. Tärkeä valvonnan keino sijaishuoltopaikassa on sijoituskunnan sosiaalityöntekijän käynnit. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän käynneillä on lapsella oltava mahdollisuus keskustella kahden kesken sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen on saatava keskustella omista asioistaan ja kokemuksistaan luottamuksellisesti. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä sijaishuoltopaikassa valvoo myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sijaishuoltopaikassa havaituista epäkohdista on keskusteltava sijais- huoltopaikan ja lapsen kanssa. Välitön ja avoin asioiden selvittäminen mahdollistaa nopean puuttumisen ja luo edellytyksen luottamuksen säilymiselle. (Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2019.)

Vuosien 2018–2020 välillä eduskunnan oikeusasiamies on antanut 45 ratkaisua kanteluista, jotka ovat koskeneet lastensuojelua. Kantelut koskivat pääosin sijaishuoltoa tai sen jälkeistä jälkihuoltoa. Vuonna 2018 eduskunnan oikeusasiamies on antanut ratkaisun vain yhteen kanteluun, kun taas vuonna 2019 ratkaisu tehtiin 23 kanteluun ja vuonna 2020 ratkaisu annettiin 21 kanteluun. Kantelut ovat koskeneet sijaishuollon laatua, lapsen tiedollisten oikeuksien turvaamista ja lasten osallistamista, lapsen sijaishuollon valvontaa ja jälkihuollon järjestämistä. Lähes kaikki vuosina 2018–2020 tehdyistä kanteluista koskivat lastensuojelun laitoshuoltoa. Kaikista tehdyistä kanteluista eduskunnan oikeusasiamies antoi huomautuksen 24 prosenttia tapauksista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021, 9–11.) Oikeusasiamiehen toteuttamat tarkastukset lastensuojelun sijaishuollon yksiköihin ovat saaneet runsaasti näkyvyyttä julkisuudessa, joka on johtanut lisääntyneisiin lasten tekemiin kanteluihin. Lasten tietoisuus omista oikeuksistaan sijaishuollossa on kasvanut. (EOAK 2019, 103.) Eduskunnan oikeusasiamies on kertomuksessaan (2019, 103) todennut, että lastensuojelun valvonnasta vastaavat viranomaiset eivät ole onnistuneet tehtävässään riittävästi. Esimeriksi apulaisoikeusasiamies on antanut vuonna 2018 Valviralle huomautuksen puutteellisesta valvonnasta erityisesti rajoitustoimenpiteiden kohdalla (EOAK/4168/2018).

Lastensuojelulakiin on vuonna 2020 tullut muutoksia, joiden tarkoituksena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lapsien oikeutta huolenpitoon, valvontaan ja hyvään sekä ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Yhtenä muutoksena on otettu käyttöön lastensuojelulaitosten omavalvontasuunnitelma lasten

hyvästä kohtelusta. Lastensuojelulaitosten omavalvontasuunnitelmaan on laadittava yleinen hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Suunnitelman tulee sisältää tiedot esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja niiden tarkoituksesta sekä toiminnasta rajoitusten käytön jälkeen. Suunnitelman tulee sisältää myös tiedot siitä, miten lapsille kerrotaan muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksista. (Lastensuojelulaki (417/2007) 61 b §.) Lastensuojelulain muutoksen taustalla on eduskunnan oikeusasiamiehen havainnot suorittamistaan tarkastuksista lastensuojelulaitoksiin (EOAK 2019).

Sijaishuollon asianmukaiseen valvontaan kuuluu lapsen tapaaminen ja kuuleminen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus tapaamisilla saada tietoa esimerkiksi rajoitustoimenpiteistä ja laitoksen kasvatustapamistista. Sosiaalityöntekijä ei saa välttämättä tarpeesi tietoa lapsen tilanteesta sijaishoitopaikassa, jos hän ei tapaa lasta kahden kesken tarpeeksi usein. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021, 30.) Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksessa lastenoikeuksista artiklassa 12 otetaan esiin, että lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskevista asioista. Lapsen esittämä näkemys on otettava huomioon lapsen kehitystason ja iän mukaisesti. Lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi etenkin oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa, jotka koskevat lasta. Norjalainen tutkimus on tunnistanut monia positiivisia terveysvaikutuksia, kun lapsi pääsee osallistumaan lastensuojelumenettelyyn. Osallistuminen itsestään on lapselle terapeuttinen asia, koska lapsen osallistuminen johtaa palveluiden räätälöintiin ja parempiin päätöksiin. Osallistuminen voi tuoda ilmi myös laiminlyöntejä ja hyväksikäyttöä. Onnistunut osallisuus näin ollen lisää lapsen turvallisuutta, edesauttaa lapsen hoidon onnistumista ja lisää lapsen hyvinvointia. (Vis ym. 2010, 325, 332.)

Sosiaali- ja terveysministeriön on toteuttanut Suomessa selvityksen lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuneesta kaltoinkohtelusta vuosina 1937–1983. Selvityksessä on pyritty tuottamaan tietoa kaltoinkohtelusta, kehittämään lastensuojelua ja tunnistamaan ja tunnustamaan vääryksiä. Tämän selvityksen tekemiseen on haasteltu noin kolmeasataa perhehoidossa, koulukodeissa ja laitoksissa asunutta henkilöä, jotka ovat kokeneet sijoituksensa aikana kaltoinkohtelua. Kun haastatteluun osallistuneilta henkilöiltä kysyttiin lastensuojelun kehittämisen tarpeita, esiin nousi toistuvasti lapsen etu ja kuuleminen. Haastatteluissa nostetaan kuulemiseen liittyen erityisesti sellaiset tilanteet, jossa lapsi kertoo kokemastaan väkivallasta tai muista epäkohdista. Lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten kokemuksissa nousee esiin, että heillä ei ollut tietoa siitä,

keneltä apua voisi pyytää. Apua pyytäessään lasta ei välttämättä edes uskottu. Sijoitella lapsella ei elämässään ollut välttämättä ollenkaan turvallista aikuista. Sijaishuollon valvonta on ollut puutteellista, jonka takia väkivalta on jatkunut pitkään. Selvityksen perusteella on annettu suosituksia lastensuojelulle. Ensimmäisessä suosituksessa nostetaan esiin lapsen kuuleminen ja rehellinen ja avoin keskustelu lapsen kanssa sijoituksesta ja lapsen tulevaisuudesta. (Hytönen ym. 2016, 2–9, 84, 160–166.)

Vuonna 2019 osana kouluterveyskyselyä toteutetussa tutkimuksessa sijoitettujen lasten hyvinvointi – ja palvelukokemuksia tarkasteltiin sijoitettujen lasten avun saamista tilanteissa, jossa he kokevat tulleen kohdelluksi huonosti ja epäoikeudenmukaisesti. Tutkimuksen tuloksissa nousee esiin, kuinka perusopetuksen 8. ja 9. luokan nuorista, jotka asuivat sijaisperheessä 64 prosenttia tietävät mistä saada apua. Ammatillisen oppilaitoksessa opiskelevista sijaisperheessä asuvista nuorista 68 prosenttia tietää avun saannin tahoista. Lastensuojelulaitoksissa asuvista 8. ja 9. luokan nuorista 58 prosenttia ovat tietoisia avun saannintahoista. Vastaava luku lastensuojelulaitoksessa asuvilla ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla on 69 prosenttia. (Ikonen ym. 2020, 30.) Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret eivät ole niin tietoisia avun saannin tahoista kuin sijaisperheessä asuvat. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä myös siitä, että vanhemmat nuoret niin sijaisperheessä kuin lastensuojelulaitoksissa ovat enemmän tietoisia avun saannin tahoista kuin peruskouluikäiset nuoret. Lapsen kuuleminen on avainasemassa sijaishuollon toiminnan valvonnassa ja kaltoinkohtelun tunnistamisessa. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi olla tärkeä rooli lapsen kohtaaman epäoikeudenmukaisen kohtelun tunnistamisessa.

3.2 Kaltoinkohtelun ilmitulo

Sijaishuoltoapaikan aikuisten epäoikeudenmukainen käyttäytyminen ei välttämättä tule tietoon lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Nuori voi jättää kertomatta kokemuksistaan aiempien havaintojensa takia. Nuori voi ajatella, että hänen kertomaansa ei uskota. Nuori voi epäillä, että hänen kertomaansa vähäteltäisiin tai jopa kiistettäisiin kokonaan. Nuori voi uskoa, että työntekijät suojelisivat toinen toisiaan. Näin ollen lapsi ei välttämättä kerro sijaishuoltoapaikan tapahtumista avoimesti. Sosiaalityöntekijän ja nuoren kahden keskeiset tapaamiset ovat tällaisissa tilanteissa tärkeässä asemassa.

(Laakso 2019b, 39–40.) Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksessa Loikalan kartanoon vuonna 2018 havaittiin moni alistavia ja lainvastaisia toimintatapoja lasta kohtaan. Toiminta on jatkunut, vaikka laitokseen on suoritettu eri viranomaisten taholta tarkastuskäyntejä. Valvonnan puutteellisuuteen ja epäonnistumiseen on voinut vaikuttaa se, ettei tarkastuksien aikana ole keskusteltu laitoksen lapsien kanssa tai heidän kertomaansa ei ole uskottu. Lasten asiakirjoja ei myöskään välttämättä ole tarkastettu tai tarkastuksien aikana on keskustelu vain laitoksen henkilökunnan kanssa. (EOAK/5377/2018.)

Fyysisen väkivallan kokemuksia kotona asuvista lapsista on kertonut toiselle ihmiselle 39 prosenttia tapauksista. Sijoitetuista lapsista väkivallan kokemuksista on kertonut toiselle ihmiselle 73 prosenttia. Tutkimukseen osallistuneet lapset ovat kuitenkin jättäneet vastaamatta siihen kenelle he ovat kertoneet fyysisestä väkivallasta. Sijaishuollossa asuvien lasten ja kotona asuvien lasten eroa fyysisestä väkivallasta kertomisessa voidaan selittää lasten lojaalisuudellaan omia vanhempiaan kohtaan. Sijaishuollossa asuvilla lapsilla voi olla myös enemmän tietoa siitä, kuinka toimia mahdollisissa väkivaltatilanteissa. (Elonen & Pösö 2010, 39.)

Yhdysvaltalainen tutkimus on tarkastellut seitsemän eri sijaishuolto muodoissa kaltoinkohdelluksi tulleen nuoren tarinaa. Nuoret ovat kokeneet monia kaltoinkohtelunmuotoja. Nuoret kertovat haastatteluissa, että kukaan ei kuunnellut heitä kokemastaan kaltoinkohtelusta. Nuorilla ei ollut mahdollisuutta osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon, joka sai heidät tuntemaan olonsa voimattomaksi. Tutkimuksen nuoret kokivat olevansa täysin järjestelmän armoilla ilman ääntä ja puolestapuhujaa. Eräs tutkimukseen osallistunut nuori kertoo haastattelussa, että saapuessaan kouluun mustelmien peitossa, sijaisperheenäiti sai opettajat vakuuteltua kaiken olevan hyvin. Toinen tutkimukseen osallistunut nuori kertoo, että hänen oli vaikea vakuuttaa ihmisiä kokemastaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä, koska hänellä oli taipumus kukoistaa pahojen asioiden tapahtuessa hänelle. Hyväksikäytön jälkeen esimerkiksi nuoren arvosanat lähitivät nousuun. (Morton 2015, 217–218.) Samankaltaisia kokemuksia on noussut esiin vuonna 2011 opetus- ja kulttuuriministeriön tekemässä selvityksessä. Sijaishuollossa on lapsia, jotka eivät ole koskaan tavanneet asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai heidän sosiaalityöntekijänsä on vaihtunut tiheään tahtiin. Lapsille on syntynyt tunne siitä, ettei heillä ole ketään keneen luottaa tai pitäisi heidän puoliaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 67.) Nuorella tulisi olla elämässään luotettava aikuinen, joka on

sijaishuoltopaikan ulkopuolinen. Lapsen kohdatessa epäoikeudenmukaisia käytäntöjä, korostuu luottamuksellisen aikuisen merkitys. Näiden epäkohtien esiin tuominen ei ole lapselle yksinkertaista. (Laakso 2019b, 76.)

Vuonna 2017 sijaishuollossa asuva nuori on kertonut tulleen raiskatuksi sijaishuollon yksikössä sijaishuollon työntekijän tekemänä. Nuori on tehnyt tapahtumasta kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kantelukirjelmässä nousee esiin, että nuori on kokenut, että häntä ei ole kuultu asiasta asianmukaisesti. Tapahtuneen jälkeen nuori oli joutunut asumaan huoneessa, jossa raiskaus tapahtui useamman kuukauden. Nuori on kokenut ahdistusta asiasta ja kokenut, että tapahtuneen jälkeinen tuki on ollut riittämätöntä. Nuori on nostanut esiin, että yksikön ohjaaja oli painostanut nuorta luopumaan lakimiehen käytöstä asiassa. Nuori on kokenut, että häntä on uhkailtu sijaishuoltopaikan vaihtamisella, joka olisi kauempana nuoren äidistä. (EOAK/4031/2019.)

Nuoren kokemusten kuuntelematta jättäminen voi johtaa siihen, että nuoren hankalan oireilun syitä ei tunnisteta. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa pyrittiin tuomaan esiin sijoitettujen nuorten traumaattisia kokemuksia. Tutkimukseen osallistunut nuori kertoo tulleen sijaishuolto perheessään seksuaalisesti hyväksikäytetyksi ja lopulta karanneensa sijaishuoltoperheestään. Nuoren asiakirjoihin kirjattiin, että hän on häiriintynyt ja, että nuorella on jotakin vikaa, vaikka tosiasiallisesti nuori oli seksuaalisen väkivallan uhri. Samassa tutkimuksessa toinen nuori tuo esiin, että hän on kokenut sijaisperheessä jatkuvaa fyysistä väkivaltaa ja lopulta alkanut taistella vastaan. Nuori päätyi lopulta laitoshuoltoon, koska hänen nähtiin käyttäytyvän hallitsemattomasti. (Riebschleger ym. 2015, 349.)

Tutkimuksessa, jossa pyrittiin tuomaan esiin sijaishuollon nuorten traumaattisia kokemuksia, tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat antaneet ehdotuksia sijaishuollon lasten tukemiseksi. Nuoret toivat esiin, että lastensuojelun tulisi suojella heitä enemmän erityisesti sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Nuoret haluavat asioistaan vastaavan työntekijän, joka aidosti välittävät heidän asioistaan eivätkä vain esitä välittävänsä. Nuoret tuovat esiin, että sijaisperheen vanhemmat, asioistaan vastaavat työntekijät ja mielen-terveysneuvojat kuuntelisivat heitä ja ymmärtäisivät mitä nuoret ovat käyneet elämässään läpi. (Riebschleger ym. 2015, 352–353.) Ruotsalaiseen tutkimukseen osallistuneet sijoitetut lapset ovat myös tuoneet esiin, kuinka he haluaisivat heistä huolehtivien

aikuisten ymmärtävän ja kuuntelevan heitä sekä osoittavan aitoa kiinnostusta lapsia kohtaan (Skoog ym. 2014, 1897).

4 Pohdinta

Tutkielman kirjoittaminen sensitiivisestä aiheesta on herättänyt minussa monenlaisia tunteita. Tutkielman kirjoittaminen on ollut hyvin antoisa ja silmiä avaavaa prosessi. Tutkielmassani on tullut ilmi, ettei sijaishuolto välttämättä takaa lapselle turvallista kasvuympäristöä. Sijaishuollossa asuvat lapset voivat kohdata monia kaltoinkohtelun muotoja. Lapsen kokema kaltoinkohtelu ei välttämättä tule kuitenkaan tule tietoon esimerkiksi lasten asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Tutkielmassani olen tarkastellut kaltoinkohtelua fyysisen, psyykkisen, henkisen ja rakenteellisen väkivallan kautta. Kaltoinkohtelun määrästä lastensuojelun sijaishuollossa ei ole kuitenkaan helppoa tehdä selkeitä johtopäätöksiä.

Kaltoinkohteluun sijaishuollossa on tärkeä puuttua, koska esimerkiksi sen vaikutukset lapsen myöhempään elämään on hyvin vakavat. Lasten kokema kaltoinkohtelu sijaishuollossa voi johtaa moniin mielenterveydenhäiriöihin (Hytönen 2016; Alan ym. 2019). Vertaillen kotona asuvien lasten kokemaa kaltoinkohtelua sijaishuollossa asuvien lasten kokemaan kaltoinkohteluun on noussut esiin mielenkiintoinen havainto. Sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneilla on suurempi esiintyvyys mielenterveyshäiriöissä kuin kotona kaltoinkohtelua kokeneilla. (Lueger-Schuster ym. 2018.)

Yleisimmäksi kaltoinkohtelun muodoksi sijaishuollossa nousee henkinen väkivalta (Ellonen & Pösö 2010; Gabrielli ym. 2017). Henkinen väkivalta lasta kohtaan ei ole helposti tunnistettavissa. Lapsi, joka kohtaa kaltoinkohtelua sijaishuollossa kokee todennäköisesti useita kaltoinkohtelun muotoja. Suomessa toteutetuissa tutkimuksissa on jonkin verran pystytty kartoittamaan kaltoinkohtelun määrää sijaishuollossa. Lapsiuhritutkimuksen aineiston mukaan, joka kymmenes on kertonut fyysisestä väkivallasta sijaishuollossa ja henkisestä väkivallasta 42 prosenttia sijoitetuista lapsista (Ellonen & Pösö 2010). Huostaanotettujen lasten seurantatutkimukseen osallistuneesta 97 lapsesta sosiaalityöntekijät ovat tunnistanee tai epäilleen kaltoinkohtelua kahdenkymmenen lapsen

kohdalla (Eronen 2013). Kouluterveyskyselyn mukaan sijoitetuilla lapsilla 3–4 prosentilla on fyysisen väkivallan kokemuksia sijaishuollossa (Ikonen ym. 2020).

Sijaishuollossa esiintyy rakenteellista väkivaltaa eri muodoissa. Tutkielmassani olen tarkastellut rakenteellista väkivaltaa sijaishuolto paikan ja työntekijöiden vaihtuvuuden sekä rajoitustoimenpiteiden näkökulmasta. Sijaishuoltopaikan ja sosiaalityöntekijän vaihtuminen voi vaikuttaa luottamuksellisen suhteen syntymiseen sijoitetun lapsen ja sosiaalityöntekijän välille. Sijoituspaikan tiheä vaihtuminen vaikuttaa merkittävästi lapsen elämään. Rakenteelliset ongelmat voivat johtaa pahimmillaan siihen, ettei lapsi voi muodostaa pysyviä ihmissuhteita. Lapsi voi myös kokea, ettei hän tiedä mihin hän kuuluu (Sinkkonen 2012, 276). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi olla lapsen elämässä luotettava henkilö, joka on lapsen asioiden ja hyvinvoinnin puolesta puhuja. Rakenteelliset ongelmat kuitenkin haastavat tätä.

Tutkielmani kolmantena rakenteellisen väkivallan muotona olen tarkastellut lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Tutkielmassani on tullut ilmi, että lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset voivat kohdata epäoikeudenmukaisia käytäntöjä. Laitoksessa asuvat lapset eivät välttämättä ymmärrä tekojen olevan heidän oikeuksiaan vastaan. Eduskunnan oikeusasiamiehen suorittamat tarkastuksen lastensuojelun sijaishuollon laitoksiin on nostanut esiin puutteita sijaishuollon valvonnasta. Puutteisiin on pyritty vastamaan lastensuojelulakiin tehtyihin muutoksiin, jotka ovat tulleet voimaan 1.1.2020.

Suomessa lastensuojelun sijaishuollon toimintaa valvoo monet eri toimijat. Sijaishuollon kaltoinkohtelun tunnistamisessa tärkeäksi toimijaksi nousee lasten asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli lapsen kokeman epäoikeudenmukaisen kohtelun tai kaltoinkohtelun tunnistamisessa. On tärkeää, että sosiaalityöntekijä mahdollistaa lapselle kahden keskeiset luottamukselliset keskustelut. Sosiaalityöntekijä tarvitsee erityiset tuntosarvet tunnistaakseen lapsen kokeman kaltoinkohtelun. Nuoren hallitsemattoman käyttäytymisen taustalla voi olla esimerkiksi kokemus kaltoinkohtelusta (esim. Riebschleger ym. 2015). Rakenteelliset ongelmat kuten sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus vaarantavat lapsen kuulluksi tulemisen mahdollisesta kaltoinkohtelusta. Lapsen osallisuuden avulla on mahdollista saada hyväksikäyttötilanteet tai laiminlyönti tietoon (Vis ym. 2010).

Sijoitetun lapsen elämä voi olla myllerrystä. Takana voi olla useita sijoituspaikkoja, joka edellyttää lapselta sopeutumista uuteen kasvuympäristöön ja hänestä huolta pitäviin aikuisiin. Jos lapsi ei pysty muodostamaan pysyviä ihmissuhteita eikä hänellä ole luotettavaa aikuista elämässään voi lapsi tuntea olevansa täysin yksin järjestelmän armoilla. Tutkielmani merkittävämpänä johtopäätöksenä nostaisin esiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden merkityksen. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vaihtuvuus on rakenteellinen ongelma, joka vaikeuttaa lapsen sopeutumista ja luottamuksen rakentamista. Sosiaalityöntekijän vaihtuminen voi kuitenkin vaikuttaa myös siihen, ettei lapsi kerro sijaishuoltopaikassaan kohtaamastaan epäoikeudenmukaisesta kohtelusta tai kaltoinkohtelusta.

Sijoitettujen lasten määrät ovat nousussa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen mukaan vuonna 2019 sijoitettuna on ollut lapsia enemmän kuin koskaan ennen. Näin ollen on erityisen tärkeää puuttua olemassa oleviin epäkohtiin, jotta jokaisella lapsella olisi sijaishuollossa mahdollisimman turvallista. Turvallisen sijaishuollon varmistaminen edellyttää lasten kuulemista ja heidän kokemuksiinsa uskomista.

5 Lähteet

- Alan, Carr & Nearchou, Finiki & Duff, Hollie & Mhaoileoin, Dearbhaile Ní & Cullen, Katie & O'Dowd, Annie & Battigelli, Laaura 2019: Survivors of Institutional Abuse in Long-term Child Care in Scotland." *Child Abuse & Neglect* 93, 38–54.
- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkakiteijöistä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf. Viitattu 1.5.2021.
- Baker, Amy J.L & Brassard, Maria R. & Schneiderman, Mel S. & Donnelly Lauren J. 2013: Foster Children's Report of Psychological Maltreatment Experiences. *Journal of Public Child Welfare* 7 (3), 235-252.
- Biehal, Nina 2014: Maltreatment in Foster Care: A Review of the Evidence. *Child Abuse Review* 23 (1), 48-60.
- Brodie, Isabelle & Pearce, Jenny 2017: Violence and alternative care: a rapid review of the evidence. *Psychology, Health & Medicine* 22 (1), 254-265.
- Butchart, Alexander & Phinney, Alison & Mian, Marcellina & Füniss, Tilman 2006: Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. World Health Organization & International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.
- https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf?sequence=1&isAllowed= . Viitattu 21.3.2021.
- EOAK k15/2020 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2019-fi/51758de7-f75b-449c-8967-a5372e40df0b>. Viitattu 15.5.2021.
- EOAK/4031/2019. Sijaishuollossa seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen kohtelu. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4031/2019>. Viitattu 1.4.2021.
- EOAK/1353/2018. Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastus nuorten ystävät –palvelut oy:n koulukoti Pohjolankotiin 17.-18.4.2018. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1353/2018>. Viitattu 1.3.2021.
- EOAK/4099/2018. Jussin kodit -lastensuojelulaitos. Tarkastuspöytäkirja. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4099/2018>. Viitattu 1.3.2021.
- EOAK/5377/2018. Eriyislastensuojeluyksikkö Loikalan kartano. Pöytäkirja. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5377/2018>. Viitattu 1.3.2021.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2010: Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (1), 34–44.

- Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.5.2021.
- Eronen, Tuija & Laakso, Riitta 2017: Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. Teoksessa Eeroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.): Mielekäs tutkimus. Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Tampere University press. 141–162.
- Euser, Saskia & Alink, Lenneke R.A. & Tharner, Anne & van IJzendoorn, Marinus H. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. 2013a: Out of Home Placement to Promote Safety? The Prevalence of Physical Abuse in Residential and Foster Care. *Children and Youth Services Review* 37, 64-70.
- Euser, Saskia & Alink, Lenneke R.A. & Tharner, Anne & van IJzendoorn, Marinus H. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. 2013b: The Prevalence of Child Sexual Abuse in Out-of-Home Care: A Comparison Between Abuse in Residential and in Foster Care." *Child Maltreatment* 18 (4), 221-231.
- Euser, Saskia & Alink, Lenneke R.A. & Tharner, Anne & van IJzendoorn, Marinus H. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. 2016: The Prevalence of Child Sexual Abuse in Out-of-home Care: Increased Risk for Children with a Mild Intellectual Disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 29 (1), 83-92.
- Font, Sarah 2015: Child Protection Investigations in Out-of-Home Care: Perpetrators, Victims, and Contexts. *Child Maltreatment* 20 (4), 251-257.
- Gabrielli, Joy & Jackson, Yo & Tunno, Angela, M. & Hambrick, Erin P. 2017: The blind men and the elephant: Identification of a latent maltreatment construct for youth in foster care. *Child Abuse & Neglect*, 67, 98-108.
- Havliceka, Judy & Courtney Mark E. 2015: Maltreatment histories of aging out foster youth: A comparison of official investigated reports and self-reports of maltreatment prior to and during out-of-home care. *Child Abuse & Neglect*, 52, 110-122.
- Honor, Gail 2012: Emotional Maltreatment. *Journal of Pediatric Health Care* 26 (6), 436-442.
- Horwath, Jan 2000: Childcare with Gloves on: Protecting Children and Young People in Residential Care. *The British Journal of Social Work* 30 (2), 179–191.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Antti, Malinen & Salenius, Paula & Haikara, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna 2016: Lastensuojelun sijais­huollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveys­ministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 17.2.2021.
- Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino, Tarja 2020: Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 10.2.2021.
- Joanne, Riebschleger & Day, Angelique & Damashek, Amy 2015: Foster Care Youth Share Stories of Trauma Before, During, and After Placement: Youth Voices for Building Trauma-Informed Systems of Care." *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 24 (4), 339-360.
- Katz, Colleen & Courtney, Mark E. & Novotny, Elizabeth 2016: Pre-foster Care Maltreatment Class as a Predictor of Maltreatment in Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal* 34 (1), 35–49.
- Kervinen, Elina & Ollus, Natalia 2019: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication Series No. 89. Helsinki. <https://heuni.fi/-/report-series-89> Viitattu 17.2.2021.
- Laakso, Riitta 2019a: Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen: Sijoitettujen nuorten näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 4–15.
- Laakso, Riitta 2019b: "Ne näki musta". Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 15.2.2021.
- Landers, Ashley L. & Danes, Sharon M. & Campbell, Avery R. & White Hawk, Sandy 2021: Abuse after abuse: The recurrent maltreatment of American Indian children in foster care and adoption. *Child Abuse & Neglect*, 111.
- Lorraine, Sherr & Roberts, Kathryn J. & Gandhi, Natasha 2017: Child Violence Experiences in Institutionalised/Orphanage Care. *Psychology, Health & Medicine* 22 (1), 31-57.
- Lueger-Schuster, Brigitte & Knefel, Matthias & Glück, Tobias M. & Jagsch, Reinhold & Kantor, Viktoria & Weindl, Dina 2018: Child abuse and neglect in institutional settings, cumulative lifetime traumatization, and psychopathological long-term correlates in adult survivors: The Vienna Institutional Abuse Study. *Child Abuse & Neglect* 76, 488–501.
- Meakings, Sarah & Selwyn, Julie 2016: She Was a Foster Mother Who Said She Didn't Give Cuddles': The Adverse Early Foster Care Experiences of Children Who Later Struggle with Adoptive Family Life. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 21 (4), 509-519
- Morton, Brenda 2015: Seeking Safety, Finding Abuse: Stories from Foster Youth on Maltreatment and Its Impact on Academic Achievement. *Child & Youth Services* 36 (3), 205–225.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011: Lasten ja nuorten osallistuminen päätöksentekoon Suomessa. Euroopan neuvoston politiikkatutkinta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:27. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75392/OKM27.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 23.4.2021.

- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja & Alvari, Tarja 2003: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY. Porvoo.
- Pekkarinen, Elina 2017: ”Mä oon ollut tässä asiakirja muiden joukossa” – Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalveluiden käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki. 173–197.
- Porko, Petta & Heino, Tarja & Eriksson, Pia 2018: Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/THL_TYO_21-2018_korj.111119_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 27.4.2021.
- Pösö, Tarja & Lönnqvist, Tove & Petrelius, Päivi & Salminen, Matti & Väkeväinen, Niina 2019: Lapset kodin ulkopuolisessa sijoituksessa. Teoksessa Korpilahti, Ulla & Kettunen, Hanna & Nuotio, Erika & Jokela, Satu & Nummi, Vuokko Maria & Lillsunde, Pirjo (toim.): Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. 439–448. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf. Viitattu 15.2.2021.
- Riebschleger, Joanne & Day, Angelique & Damashek, Amy 2015: Foster Care Youth Share Stories of Trauma Before, During, and After Placement: Youth Voices for Building Trauma-Informed Systems of Care. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 24 (4), 339–360.
- Räty, Tapio 2015: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 3. uudistettu painos. 1 painos 2010. Edita. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati 2018: Lapsi sijaishuollossa: yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Edita. Helsinki.
- Sherr, Lorraine & Roberts, Kathryn J. & Gandhi Natasha 2017: Child violence experiences in institutionalised/ orphanage care. *Psychology, Health & Medicine* 22 (1), 31–57.
- Sinkkonen, Jari 2012: Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki. 269–276.
- Skoog, Viktoria & Khoo, Evelyn & Nygren, Lennart 2014: Disconnection and Dislocation: Relationships and Belonging in Unstable Foster and Institutional Care. *The British Journal of Social Work* 45 (6), 1888–1904.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: Lastensuojelulain muutokset 1.1.2021 <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>. Viitattu 28.4.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2021: Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162842/STM_2021_6_rap.pdf. Viitattu 27.4.2021.
- Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu 2012: Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Porvoo. 2 uudistettu painos. 1. painos 2004.

- Tarkkinen, Hanna & Forsberg, Hannele 2013: Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78 (6), 661–669.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019: Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/las-tensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta>. Viitattu 27.4.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020: Lastensuojelu 2019: Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 28/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 25.3.2021.
- Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas 2016. Sosiaalioikeus. Talentum pro. Helsinki.
- Uliando, Anna & Mellor, David 2012: Maltreatment of Children in Out-of-Home Care: A Review of Associated Factors and Outcomes. Children and Youth Services Review 34 (12), 2280–2286.
- Vis, Svein Arild & Strandbu, Astrid & Holtan, Amy & Thomas, Nigel 2010: Participation and health—a research review of child participation in planning and decision-making. Child & family social work 16 (3), 325–335.
- World Health Organization 2020: Child maltreatment. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>. Viitattu 3.2.2021.
- Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Viitattu 25.4.2021.
- Lastensuojelulaki (417/2007) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> . Viitattu 28.4.2021.